

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка**

**«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Завідувач кафедри**

«28» серпня 2020 року

**РОБОЧА ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ (ПРОПЕДЕВТИЧНОЇ) ПРАКТИКИ
З ПСИХОЛОГІЇ**

Спеціальність: 014 Середня освіта (Природничі науки)

Форма навчання денна (дистанційна)

2020- 2021 навчальний рік

Робоча програма навчальної (пропедевтичної) практики з психології для студентів спеціальності 014.15 Середня освіта (Природничі науки).
Дистанційна форма навчання.

Розробник: Уличний Ігор Любомирович - кандидат педагогічних наук, доцент
Робочу програму схвалено на кафедрі педагогіки спеціальної та соціальної освіти

Протокол №1 від «28» серпня 2020 року

A handwritten signature in blue ink, consisting of stylized, flowing letters, likely representing the name of the author or approver.

1. Вступ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність/напрямок, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання (дистанційна)
Кількість кредитів – 1,5	Галузь знань <u>01 Освіта/Педагогіка</u>	Нормативна
	Середня освіта (Природничі науки) Рівень вищої освіти: бакалавр	Рік підготовки – 2-й
Семестр – 3-й		
Вид контролю: залік		
Загальна кількість годин – 45		

Пропедевтична навчальна практика для педагогічних спеціальностей проводиться на І-ІІІ курсах для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти у закладах загальної середньої освіти.

Згідно навчального плану, пропедевтичну практику з психології студенти проходять у ІІІ семестрі. Тривалість практики – 1 тиждень.

Дистанційне проходження практики відбувається на базі платформи Googleclass.

2. Мета та завдання навчальної (пропедевтичної) практики з психології

Метою пропедевтичної практики з психології є сприяння поглибленому ознайомленню із професійною діяльністю вчителя на основі засвоєних студентом теоретичних знань та сформованих умінь і навичок з вікової, педагогічної та соціальної психології.

Основні завдання практики:

- поглиблення і розширення набутих студентами теоретичних знань з психології, застосування їх у розв’язанні конкретних педагогічних завдань під час практики;

- оволодіння практичними вміннями спостерігати педагогічні явища, аналізувати їх, робити висновки щодо впливу характеру педагогічної взаємодії на різні аспекти освітнього процесу;
- розвиток стійкого інтересу до професії вчителя, потреби в самоосвіті.

В процесі проходження педагогічної практики у студентів мають бути сформовані наступні компетентності:

Інтегральна компетентність - здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в галузі середньої освіти, що передбачає застосування теорій та методів освітніх наук та природничих наук, фізики, хімії, біології і характеризується комплексністю та невизначеністю педагогічних умов організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

загальні:

ЗК1. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК2. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів) .

ЗК3. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК4. Здатність працювати в команді.

ЗК5. Здатність до пошуку, оброблення, зберігання, аналізу перетворювати і передавати інформації з різних джерел природничого характеру, критично оцінюючи її.

ЗК6. Здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях.

ЗК7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК8. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК10. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації.

спеціальні (фахові, предметні):

ФК1. Здатність використовувати систематизовані теоретичні та практичні знання з природничих наук, фізики, хімії, біології та методики навчання природничих наук, фізики, хімії, біології при вирішенні професійних завдань при вивченні Всесвіту і природи Землі як планети.

ФК2. Володіння математичним апаратом природничих наук, фізики, хімії, біології.

ФК3. Здатність формувати в учнів предметні компетентності.

ФК4. Володіння основами цілепокладання, планування та проектування процесу навчання природничих наук, фізики, хімії, біології у закладах загальної середньої освіти.

ФК5. Здатність до організації і проведення освітнього процесу з природничих наук, фізики, хімії, біології у закладах загальної середньої освіти.

ФК6. Здатність здійснювати об'єктивний контроль і оцінювання рівня навчальних досягнень учнів з природничих наук, фізики, хімії, біології.

ФК7. Здатність до організації і проведення позакласної та позашкільної роботи з природничих наук, фізики, хімії, біології у закладах загальної середньої освіти.

ФК8. Здатність до рефлексії та самоорганізації професійної діяльності.

ФК10. Знання психолого-педагогічних аспектів навчання і виховання учнів середньої школи.

ФК11. Здатність характеризувати досягнення природничих наук та їх ролі у житті суспільства; формування цілісних уявлень про природу, використання природничо-наукової інформації на основі оперування базовими загальними закономірностями природи.

ФК12. Розуміти та пояснювати стратегію сталого розвитку людства і шляхи вирішення глобальних проблем, враховуючи позитивний потенціал та ризики використання надбань природничих наук, фізики, хімії, біології, техніки і технологій для добробуту людини й безпеки довкілля.

Програмні результати навчання:

ПРНЗ1. Знає і розуміє вимоги освітнього стандарту і освітньої програми інтегрованого курсу «Природознавство» в основній школі, а також способи інтеграції природничих знань у шкільних курсах кожної із природничих наук та інтегрованих курсів природознавства.

ПРНЗ2. Демонструє знання та розуміння основ природничих наук, фізики, хімії, біології та знає загальні питання методики навчання природничих наук, фізики, хімії, біології з використанням сучасних цифрових ресурсів, методики шкільного фізичного експерименту, техніки хімічного експерименту, методики організації практики з біології, методики вивчення окремих тем шкільного курсу природничих наук, фізики, хімії, біології.

ПРНЗ4. Знає основні психолого-педагогічні теорії навчання, інноваційні технології навчання природничих наук, фізики, хімії, біології, актуальні проблеми розвитку педагогіки та методики навчання природничих наук, фізики, хімії, біології.

ПРНЗ5. Знає форми, методи і засоби контролю та корекції знань учнів з природничих наук, фізики, хімії, біології.

ПРНЗ6. Знає зміст та методи різних видів позакласної та позашкільної роботи з природничих наук, фізики, хімії, біології.

ПРНЗ7. Знає основи безпеки життєдіяльності, безпечного використання обладнання кабінетів фізики, хімії, біології.

ПРНУ1. Аналізує природні явища і процеси, оперує базовими закономірностями природи на рівні сформованої природничо-наукової компетентності з погляду фундаментальних теорій природничих наук, принципів і знань, а також на основі відповідних математичних методів.

ПРНУ2. Володіє методикою проведення сучасного експерименту, здатністю застосовувати всі його види в освітньому процесі з природничих наук, фізики, хімії, біології.

ПРНУ3. Розв'язує задачі різних рівнів складності шкільного курсу природничих наук, фізики, хімії, біології.

ПРНУ4. Користується математичним апаратом фізики, використання

математичних та числових методів, які часто застосовуються у природничих науках, фізиці, хімії, біології.

ПРНУ6. Застосовує методи діагностування досягнень учнів з природничих наук, фізики, хімії, біології, добирає й розробляє завдання для тестів, самостійних і контрольних робіт, індивідуальної роботи.

ПРНУ7. Уміє знаходити, обробляти та аналізувати інформацію з різних джерел, насамперед за допомогою інформаційних, цифрових і хмарних технологій.

ПРНУ8. Самостійно вивчає нові питання природничих наук, фізики, хімії, біології та методики навчання природничих наук, фізики, хімії, біології за різноманітними інформаційними джерелами.

ПРНУ9. Формує в учнів основи цілісної природничо-наукової картини світу через міжпредметні зв'язки фізики, хімії, біології, географії, відповідно до вимог державного стандарту з освітньої галузі «Природознавство».

ПРНУ10. Застосовує методи навчання природознавства, методику систематизації знань про природу, позаурочні форми організації навчання природознавства, засоби навчання природознавства.

ПРНУ11. Дотримується правових норм і законів, нормативно-правових актів України, усвідомлює необхідність їх дотримання

ПРНК1. Володіє основами професійної мовленнєвої культури при навчанні природничих наук, фізики, хімії, біології в школі.

ПРНК2. Пояснює фахівцям і не фахівцям стратегію сталого розвитку людства та екологічної безпеки і шляхи вирішення глобальних проблем людства.

ПРНА1. Усвідомлює соціальну значущість майбутньої професії, сформованість мотивації до здійснення професійної діяльності.

ПРНА2. Відповідально ставиться до забезпечення охорони життя і здоров'я учнів у освітньому процесі та позаурочній діяльності.

3. Зміст навчальної пропедевтичної практики з психології

Зміст завдання полягає у вивченні методом спостереження психологічних особливостей педагогічної взаємодії учнів та вчителів в умовах освітнього процесу, а саме:

- 1) спостереження за організацією уваги учнів на уроці;
- 2) спостереження за словесними впливами учителя на уроці;
- 3) спостереження за характером педагогічної взаємодії вчителя і учнів.

В процесі реалізації завдання студенти мають по-перше, опанувати практичне застосування методу спостереження, а саме:

- навчитися об'єктивно та неупереджено фіксувати психологічні поведінкові вияви як учителя, так і учнів на уроці;

- аналізувати виявлені шляхом спостереження факти, робити висновки про ефективність педагогічної діяльності вчителя та оптимальність учбових дій школярів в умовах уроку.

По-друге, студенти мають більш глибоко вивчити зміст поняття «педагогічна взаємодія» та отримати практичні навички виявлення психологічних особливостей педагогічної взаємодії вчителя і учнів, а саме:

- 1) розрізняти різні моделі педагогічної взаємодії (навчально-дисциплінарну, особистісно-орієнтовану та ліберально-потуральну);
- 2) розрізняти різні аспекти взаємодії вчителя з учнями (прийоми організації уваги, словесні впливи тощо),
- 3) визначати, як співвідносяться застосування вчителем певних прийомів/словесних впливів та пізнавальна активність/пасивність учнів на уроці.

Матеріалом для спостереження в умовах дистанційного-карантинного навчання виступають відеозаписи, які презентують уроки в закладах загальної середньої освіти. Для студентів різних спеціальностей використовуються відео уроків відповідно до їх професійного спрямування.

Етапи виконання завдання з психології

День практики	Зміст роботи
1. день	1. Ознайомлення із змістом завдань практики, з порядком роботи з відео уроками, з вимогами до ведення документації. 2. Ознайомлення з теоретичними матеріалами для підготовки до практики. Підготовка до проходження тестового контролю з теоретичних питань. 3. Підготовка до виконання першого завдання практики: «Спостереження за організацією уваги на уроці». Ознайомлення із змістом завдання, схемою спостереження, підготовка карти спостереження (роздрукувати).
2 день	1. Проходження тестового контролю. 2. Виконання завдання «Спостереження за організацією уваги на уроці»: – Перегляд відео уроку і заповнення карти спостережень. – Аналіз фактів спостереження. 3. Підготовка до виконання другого завдання практики: «Спостереження за словесними впливами учителя на уроці»: ознайомлення із схемою спостереження,

	підготовка карти спостереження.
3 день	1. Аналіз помилок тестового контролю. 2. Обговорення результатів виконання першого завдання практики в групі (разом з керівником практики). 3. Виконання завдання «Спостереження за словесними впливами учителя на уроці»: – Перегляд відео уроку і заповнення карти спостережень. – Аналіз фактів спостереження. 4. Підготовка до виконання третього завдання практики: «Спостереження за характером педагогічної взаємодії вчителя і учнів», ознайомлення із схемою спостереження, підготовка карти спостереження.
4 день	1. Обговорення результатів виконання другого завдання практики в групі (разом з керівником практики). 2. Виконання завдання «Спостереження за характером педагогічної взаємодії вчителя і учнів»: – Перегляд відео уроку і заповнення карти спостережень. – Аналіз фактів спостереження.
5 день	1. Обговорення результатів виконання третього завдання практики в групі (разом з керівником практики). 2. Підведення підсумків проведеної роботи: Аналіз студентами власної діяльності: чого вдалось навчитись за час практики, які відкриття вдалось зробити, як змінилось / не змінилось ставлення до майбутньої професії вчителя? 3. Підготовка звіту до подання керівникові практики.

5. Звітна документація практики

Звіт про проходження практики містить такі частини:

I. Вступ.

У цьому розділі студент має сформулювати мету та завдання пропедевтичної практики, яку він проходив, показати розуміння значення методу спостереження та теоретичних знань про психологічні особливості педагогічної взаємодії для своєї майбутньої професійної діяльності. Для написання даного розділу, студент має дати відповіді на наступні запитання:

1. Якою була мета пропедевтичної практики? Які завдання ви виконували?
2. Яким чином метод спостереження, який ви використовували під час завдань, може бути корисним для вашої майбутньої діяльності вчителя?
3. Яку практичну користь мають для вас теоретичні знання про психологічні особливості педагогічної взаємодії вчителя і учнів?

II. Результати спостережень.

Цей розділ містить три заповнені студентом карти спостережень відповідно до виконаних завдань практики, а також їх детальний аналіз.

III. Рефлексія власних досягнень.

Для написання даного розділу, студент має дати відповіді на наступні запитання:

1. *Компетенція у пізнавальній сфері.* Як би ви описали свій актуальний рівень здатності до самостійного опрацювання теоретичного матеріалу в ході підготовки до виконання завдань практики (високий, вище середнього, середній, нижче середнього, низький)? Щоб визначити ваш рівень, вкажіть, що саме вам вдалося здійснити (завантажити документ з теоретичним матеріалом/ проглянути теоретичний матеріал/ уважно ознайомитись із основними поняттями теми/ ретельно розібратися з кожним поняттям теми/ ретельно розібратися з усіма поняттями теми і допомогти іншим краще їх зрозуміти).
2. *Компетенція у мотиваційній сфері.* Проаналізуйте свій рівень інтересу до використання набутих теоретичних знань на практиці. Чи є у вас намір/бажання/інтерес використовувати отримані знання на практиці? Як саме, в яких ситуаціях ви могли б застосувати їх?
3. *Компетенція у емоційно-вольовій сфері.* Проаналізуйте свою здатність бути неупередженим спостерігачем по відношенню до учасників педагогічної взаємодії в ході спостереження. Чи усвідомлювати ви свої негативні та позитивні емоції, що з'являлися під час спостереження? Чи впливали вони на те, як саме ви сприймали прояви поведінки учасників, на ваші висновки?

4. *Компетенція у сфері спілкування.* Проаналізуйте свою здатність коректно (у дусі ненасильницького спілкування) спілкуватися з одногрупниками, методистом, виявляти ініціативу і активність у спілкуванні, регулювати власну поведінку. Наскільки вам це вдається? Що саме вдається вам найкраще?
 5. *Труднощі, з якими зустрівся студент під час практики.* Визначте труднощі, які виникали протягом практики (вказіть також причини труднощів). Сформулюйте зауваження та побажання щодо вдосконалення змісту та процесу практики.
- Текст звіту подається у папці. Титульна сторінка оформлюється за зразком.

6. Методи навчання

Бесіда, дискусія, аналіз результатів спостережень, інтерактивні методи.

7. Форми контролю за роботою студентів

З метою актуалізації раніше засвоєних студентами знань курсу «Психологія» проводиться **тестовий контроль** з визначених теоретичних питань:

1. Спостереження як метод психологічного дослідження. Загальні вимоги до проведення наукового спостереження. Види психологічного спостереження та способи фіксування даних.
2. Педагогічна взаємодія та моделі педагогічної взаємодії.
3. Психологічні особливості особистісно-орієнтованої педагогічної взаємодії з учнями.
4. Саботажники спілкування.
5. Ненасильницька комунікація в педагогічній взаємодії.

Онлайн версію тестового контролю створено за допомогою Google forms.

Поточний контроль за виконанням завдань практики здійснюється у формі онлайн консультацій та обговорень результатів спостережень по кожному завданню практики.

Підсумковий контроль (залік) здійснюється на основі аналізу звітної документації, участі студентів у обговореннях результатів спостережень протягом практики та результатів тестового контролю.

8. Схема нарахування балів, які отримують студенти

Навчальна психолого-педагогічна практика студентів 2 курсу оцінюється методистом з психології за визначеними видами роботи відповідно до розробленої системи балів (див. Табл. 1).

Таблиця 1.

Оцінювання виконання студентами завдання з психології

Види роботи	Максимальна кількість балів
-------------	-----------------------------

Тестовий контроль	20 балів
Завдання №1. «Спостереження за організацією уваги учнів на уроці»	15 балів
Завдання №2 «Спостереження за словесними впливами учителя на уроці»	15 балів
Завдання №3 «Спостереження за характером педагогічної взаємодії вчителя і учнів»	15 балів
Участь в обговоренні результатів спостереження	15 балів (по 5 балів на кожне завдання)
Укладання звіту з практики	20 балів

Бали за виконання психологічного завдання можуть знижуватися за наступних умов:

- студент під час проходження практики неодноразово проявляв недисциплінованість (не був присутній під час обговорень та консультацій; не виконував вчасно завдання);
- студентом порушувалися етичні норми поведінки;
- студент не надав у встановлені терміни необхідну документацію.

Критерії оцінювання знань, умінь та навичок

Складання тестового контролю з теоретичних питань оцінюється максимально у 20 балів. Критерії нарахування балів з урахуванням участі студента в аналізі власних помилок тестового контролю.

20-18 балів (А) – Студент підготовлений з усіх теоретичних питань, приймає активну участь в обговоренні, здатен аналізувати власні помилки, творчо та критично мислити. Відповіді студента повні, насичені глибокими та розгорнутими судженнями, мають доказовий, логічний і послідовний характер.

17-15 балів (В) – Студент підготовлений з усіх теоретичних питань, проте припустився під час контролю ряду незначних помилок. Під час їх обговорення приймає активну участь, здатен аналізувати власні помилки. Відповіді мають усвідомлений та розгорнутий характер, проте наявні окремі помилки у послідовності викладу.

14-12 балів (С) – Студент в цілому підготовлений з усіх теоретичних питань, проте припустився серйозних помилок під час тесту. Приймає достатньо активну участь в обговоренні, здатен аналізувати власні помилки, проте відповіді його дещо неповні або недостатньо розгорнуті. Наявні окремі помилки у послідовності викладення та в аргументації тверджень.

11-9 балів (D) – Студент підготовлений з не з усіх теоретичних питань, припустився значної кількості помилок під час тесту, приймає епізодичну участь в обговоренні, демонструє поверхневі знання (розуміє суть основних

понять теми, проте не здатен чітко формулювати визначення, аналізувати суть проблем). Відповіді неповні, відсутня чіткість, структурованість.

8-6 балів (E) – Студент підготовлений не з усіх теоретичних питань, припустився великої кількості помилок під час тесту. В обговоренні участі майже не приймає або його висловлювання мають характер загальних фраз. Відповідь неструктурована, непослідовна.

5-1 балів (FX) – Студент підготовлений лише з окремих тем. Набрав дуже мало балів за тестовий контроль. В обговоренні участі не приймає, або оперує лише загальними фразами, називає лише розрізнені факти.

0 балів (F) – Студент не виконав тестовий контроль, не приймає участь в обговоренні.

Практичні завдання (спостереження) – максимально оцінюються в 15 балів ($15 \cdot 3 = 60$ балів)

15-14 балів – Студент виконав завдання у повному обсязі (наявна заповнена карта спостережень та обробка результатів), продемонстрував сформовані навички ведення формалізованих записів та їх аналізу: записи повністю відповідають схемі спостережень, зроблені коментарі розкривають зміст спостережуваного прояву. Висновки відповідають виявленим фактам спостереження, аргументовані та розгорнуті.

13-12 балів – Студент виконав завдання у повному обсязі (наявна заповнена карта спостережень та обробка результатів), продемонстрував сформовані навички ведення формалізованих записів та їх аналізу: записи повністю відповідають схемі спостережень, зроблені коментарі розкривають зміст спостережуваного прояву. Висновки відповідають виявленим фактам спостереження, аргументовані та розгорнуті. Проте наявні окремі неточності та помилки.

11-10 балів – Студент виконав завдання у повному обсязі, продемонстрував достатньо сформовані навички ведення формалізованих записів та їх аналізу: записи майже повністю відповідають схемі спостережень, майже всі зроблені коментарі розкривають зміст спостережуваного прояву. Висновки відповідають виявленим фактам спостереження, проте недостатньо аргументовані та розгорнуті.

9-8 балів – Студент виконав завдання не в повному обсязі (карта спостережень заповнена, проте є окремі прогалини), продемонстрував достатньо сформовані навички ведення формалізованих записів та їх аналізу: записи майже повністю відповідають схемі спостережень, проте коментарі не завжди розкривають зміст спостережуваного прояву. Висновки поверхневі, недостатньо аргументовані та розгорнуті.

7-6 балів – Студент виконав завдання не в повному обсязі (карта спостережень заповнена, проте із значними прогалинами), продемонстрував недостатньо сформовані навички ведення формалізованих записів та їх аналізу: записи лише частково відповідають схемі спостережень, коментарі не завжди розкривають

зміст спостережуваного прояву. Висновки поверхневі або не відповідають виявленим фактам спостереження.

5-4 бали – Студент виконав завдання не в повному обсязі (карта спостережень заповнена, проте із значними прогалинами, обробка результатів фрагментарна або відсутня), продемонстрував недостатньо сформовані навички ведення формалізованих записів та їх аналізу: записи лише частково відповідають схемі спостережень, коментарі в більшості не розкривають зміст спостережуваного прояву.

3-1 бали – Студент виконав завдання фрагментарно (наявні лише записи в карті спостережень, без подальшої обробки та аналізу), записи майже не відповідають схемі спостережень, коментарі в більшості не розкривають зміст спостережуваного прояву.

0 балів – Студент не виконав завдання або його робота є плагіатом.

Звіт з практики. Оцінюється здатність студента аналізувати результати власної діяльності та усвідомлювати практичне значення результатів практики для майбутньої професійної діяльності – максимально оцінюється в 20 балів.

20-18 балів – Студент здатен аналізувати власну діяльність, визначати свої досягнення та обмеження, усвідомлює над чим слід працювати. Аналіз насичений глибокими та розгорнутими судженнями, має логічний і послідовний характер.

17-15 балів – Студент здатен аналізувати власну діяльність, визначати свої досягнення та обмеження, усвідомлює над чим слід працювати. Аналіз має усвідомлений та розгорнутий характер, проте наявні окремі помилки та неточності у послідовності викладу.

14-12 балів – Студент в цілому здатен аналізувати власну діяльність, визначати свої досягнення та обмеження, усвідомлює над чим слід працювати. Проте його аналіз має недостатньо розгорнутий характер, його обґрунтування містять окремі помилки та неточності.

11-9 балів – Студент не достатньо усвідомлює свої досягнення та обмеження, визначає необхідні напрямки майбутньої роботи, проте не обґрунтовує їх. Аналіз неповний, відсутня чіткість, структурованість.

8-6 балів – Студент здатен робити дуже поверхневий аналіз своїх досягнень та обмежень, лише приблизно визначає напрямки майбутньої роботи. Аналіз неструктурований та непослідовний.

5-1 балів – Аналізуючи свою діяльність, студент оперує лише загальними фразами.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі	Оцінка за національною шкалою
-------------------	-------------------------------

види навчальної діяльності	для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	відмінно	зараховано
82-89	добре	
74-81		
64-73	задовільно	
60-63		
35-59	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

9. Рекомендована література

Основна

1. Безвідривна навчально-виховна практика студентів педагогічного університету. Методичні рекомендації щодо виконання завдання з психології./ З.О. Ржевська-Штефан, Е.У. Гуцало, Л.В. Клочек, І.Л. Удичний. – Кропивницький: ФО-П Лівий Сергій Васильович, 2019. – 88с.

Допоміжна

1. Долинська Л. В. Стилі педагогічного спілкування та можливості його формування в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя/Л. В. Долинська // Психологія: зб. наук. праць. – Вип. 1 (4). – Київ: НПУ, 1999. – С. 64 – 69.
2. Семиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 2004. – 335с.
3. Педагогика и психология ненасилия в образовании : учеб. пособие для бакалавриата и магистратуры / В. Г. Маралов, В. А. Ситаров. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Издательство Юрайт, 2015. — 424 с. — Серия : Бакалавр и магистр. Модуль.
4. Регуш Л. А. Практикум по наблюдению и наблюдательности. 2-е изд., переработанное и дополненное. — СПб.: Питер, 2008. — 208 с.: ил. — (Серия «Практикум по психологии»).
5. Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. Вікова психологія. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 384 с.
6. Сергєєнкова О.П., Столярчук О.А.. Педагогічна психологія. Навч. посіб. – Київ «Центр учбової літератури», 2012. – 168 с.

7. Усе про мотивацію / уклад. А. Г. Дербеньова. — Х. : Вид. група «Основа», 2012. — 207с.

10. Інформаційні ресурси

1. Психологія педагогічної взаємодії: інтегративний підхід: монографія / В.Л. Зливков, О.В. Завгородня, С.О. Лукомська, С.О. Копилов, О.В. Котух; за ред. В. Л. Зливкова, С.О. Лукомської. — К.: 2019. — 259 с.
<http://lib.iitta.gov.ua/716033/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%202019%20%D0%97%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BA%D0%BE%D0%B2.pdf>
2. Ненасильницьке спілкування у школі – міф чи реальність?
<https://life.pravda.com.ua/columns/2019/11/17/238924/>
3. Маршал Розенберг. Язык жизни. Ненасильственное общение.
http://loveread.ec/read_book.php?id=81510&p=1